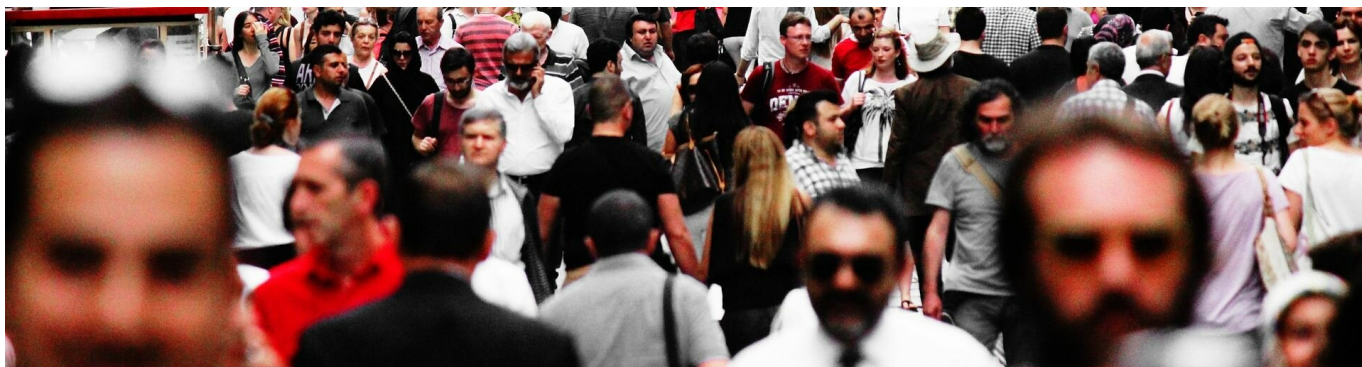

Współczesna filozofia polityki: neokonserwatyzm

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Film](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Irving Kristol, *Kryzys duchowy kapitalizmu*.
- Źródło: Daniel Bell, *Kulturowe sprzeczności kapitalizmu*, tłum. W. Zujewicz.
- Źródło: Michael Oakeshott, *O postawie konserwatywnej*, tłum. A. Lipszyc.
- Źródło: Roger Scruton, *Co znaczy konserwatyzm*, tłum. T. Bieroń.
- Źródło: Allan Bloom, *UMYSŁ ZAMKNIĘTY O tym, jak amerykańskie szkolnictwo wyższe zawiodło demokrację i zubożyło dusze dzisiejszych studentów*, tłum. Tomasz Bieroń.

Współczesna filozofia polityki: neokonserwatyzm

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Co to znaczy być konserwatywnym? Wybierać to, co wypróbowane? Przedkładać to, co znane i bliskie, ponad to, co tajemnicze i odległe? Poprzestawać na tym, co wystarczy, nie sięgając po więcej? A może postawa ta wynika z przekonania, że trzeba chronić strukturę kruchego ładu społecznego przed zmianą zbyt gwałtowną?

W reakcji na negatywne skutki powojennego eksperymentu liberalnego, w kulturze zachodniej doszły do głosu tendencje konserwatywne.

Twoje cele

- Poznasz różnorodne oblicza współczesnego konserwatyzmu.
- Zrelacjonujesz, w jakich kwestiach różnią się przedstawiciele neokonserwatyzmu.
- Zastanowisz się, dlaczego cechą myślenia neokonserwatywnego jest nacisk na wspólnotowość oraz krytyka autonomii i indywidualizmu.

Przeczytaj

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DZsvjcu5e>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie dźwiękowe lekcji pod tytułem *Współczesna filozofia polityki: neokonserwatyzm*.

Neokonserwatyzm

W pierwszej połowie XX w. konserwatyzm znajdował się w zdecydowanej defensywie.

1

Na zgliszczach po I wojnie światowej trudno było wzywać do pielęgnowania tradycyjnych wartości.

Mały Pałac Nikołajewski po ostrzeleniu Kremla przez jednostki bolszewickie

Licencja: domena publiczna

2

Później, w obliczu wydarzeń II wojny światowej, rzeczą najpilniejszą okazało się na Zachodzie odbudowanie świata wolnego od zagrożeń totalitarnych – i tu przewodniczką okazała się myśl liberalna.

Bundesarchiv, Bild 152-01-024
Foto: o. Ang. | 24. Mai 1933

Ofiary totalitaryzmu – przymusowo osadzeni w obozie niemieckim, 1933

Licencja: Wikimedia Commons, CC BY-SA 3.0

3

[illegible]

Źródło: Pxfuel, domena publiczna.

- preferowanie ciągłości (trwania w ramach jakiegoś procesu), nie nagłych zmian – podstawową cechą myślenia neokonserwatywnego jest tu nacisk na zachowawczość i krytyka **innowacyjności**;
- myślenie w kategoriach ponadindywidualnych, gdzie jednostka jest tylko częścią większej całości i bez niej traci rację bytu – podstawową cechą

myślenia neokonserwatywnego jest tu nacisk na **wspólnotowość** oraz krytyka **autonomii** i indywidualizmu;

- **krytyka racjonalizmu** i wszelkich postaci ideologii (przekonanie, że poziom komplikacji rzeczywistości przerasta możliwości poznawcze człowieka) – podstawową cechą myślenia neokonserwatywnego jest tu argumentowanie na rzecz oparcia ludzkiego życia na tradycyjnych wartościach czy religii, czego brak prowadzi do nieuchronnego kryzysu tożsamości;
- pielęgnowanie tradycyjnego ideału wolności (ale w rozumieniu **wolności pozytywnej**) – podstawową cechą myślenia neokonserwatywnego jest tu sztuka pielęgnowania tej wolności jako wyrazu człowieczeństwa.

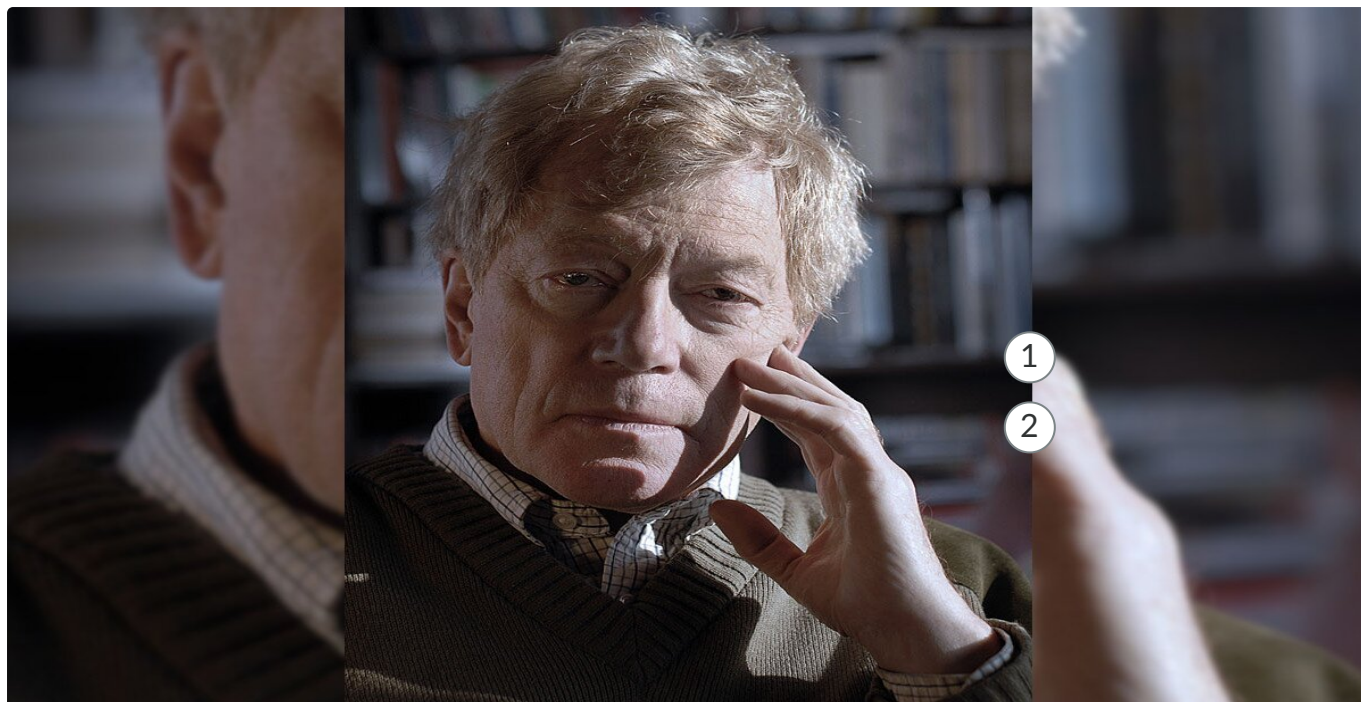

Traktat z Kadesz, XIII wiek p.n.e., najstarszy traktat pokojowy zachowany do naszych czasów, zawarty między Ramzesem II a Hattusilisem III.

Źródło: locanus, Wikimedia Commons, licencja: CC BY 3.0.

W pismach poszczególnych myślicieli neokonserwatywnych zazwyczaj któraś z tych tendencji jest mocno wyeksponowana, rzadko jednak występuje jako jedyna. Wśród najważniejszych przedstawicieli neokonserwatyzmu wymienia się następujące osoby: Michael Oakeshott, Irving Kristol, Roger Scruton, Daniel Bell, Leo Strauss czy Allan Bloom.

Roger Scruton

1

Roger Scruton (ur. 1944)

Brytyjski filozof specjalizujący się w zagadnieniach z zakresu estetyki, filozofii politycznej i historii filozofii, także pisarz i kompozytor, uważany za jednego z najważniejszych teoretyków neokonserwatyzmu. Studiował filozofię na Uniwersytecie Cambridge, gdzie doktoryzował się w 1972 r. z zakresu estetyki. W latach siedemdziesiątych ukończył także studia prawnicze, ale nigdy nie praktykował w tym zawodzie. Współpracował z wieloma uniwersytetami brytyjskimi i amerykańskimi oraz z instytucjami edukacyjnymi. Był żywo zaangażowany w działania wspierające uczonych z bloku wschodniego, organizując stypendia na rzecz tajnego nauczania w tych krajach. Jego liczne publikacje i artykuły prasowe przyniosły mu spory rozgłos. Wdał się także w kilka kontrowersyjnych przedsięwzięć – pisał m.in. artykuły na zlecenie japońskiej firmy tytoniowej (za co dostał pokaźne honorarium), nie ujawniając tego faktu. Spotkała go z tego tytułu fala krytyki. Jest też aktywnie zaangażowany w promowanie myślenia i postawy konserwatywnej, a począwszy od 1982 r. jest wydawcą poświęconego tej myśli magazynu "The Salisbury Review".

Za jego najważniejsze prace uważa się: *Art and Imagination* (1974), *Co znaczy konserwatyzm* (1982), *Pożądanie* (1986), *Dialogi ksantypiczne* (1993), *Zachód i cała reszta. Globalizacja a zagrożenie terrorystyczne* (2002).

2

Wydaje się, że jedną z najogólniejszych cech myślenia konserwatywnego jest szeroko rozumiana zachowawczość. Różnicę między myśleniem liberalnym a myśleniem konserwatywnym Roger Scruton wyjaśnia następująco:

Twierdzę, że zasadniczy konflikt między konserwatyzmem, a liberalizmem jest konfliktem między

punktem widzenia obserwatora a punktem widzenia podmiotu działającego.

Źródło: Roger Scruton, Co znaczy konserwatyzm, tłum. T. Bieroń.

Różnica ta, jak wyjaśnia dalej, to nie tylko kwestia poglądu na temat sposobu i celów rządzenia, ale przede wszystkim różnica postaw. Postawa konserwatywna wyrasta z obserwacji, a następnie dostosowuje się, wpasowuje się w to, co już jest.

Źródło: Pete Helme, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

((Michael Oakeshott

O postawie konserwatywnej

Być konserwatywnym znaczy więc przedkładać to, co swojskie, nad to, co nieznane, wypróbowane nad niewypróbowane, fakt nad tajemnicę, to, co rzeczywiste, nad to, co możliwe, ograniczone nad nieograniczone, bliskie nad dalekie, wystarczające nad nadmierne, wygodne nad doskonałe, to przedkładać dzisiejszy śmiech nad utopijną błogość. Dobrze znane związki i więzy lojalności wybrane zostaną pomimo pokusy relacji bardziej korzystnych; nabywanie i powiększanie będzie mniej istotne niż utrzymywanie, kultywowanie i docenianie tego, co już się ma; smutek spowodowany stratą odczuwany będzie dotkliwiej niż podniecenie nowością czy obietnicą. Oznacza to też zdolność do przyjęcia swojego losu, życie na poziomie swych środków, zgodę na brak większej doskonałości zarówno własnej osoby, jak i okoliczności.

Źródło: Michael Oakeshott, *O postawie konserwatywnej*, tłum. A. Lipszyc.

Neokonserwatyści myślący w tym duchu podkreślają zazwyczaj, że ład społeczny to krucha struktura, która niczym organizm wymaga złożonego i powolnego wzrostu, a nagłe zmiany, zwłaszcza eksperymenty innowacyjne, poważnie jej szkodzą. Należy więc podtrzymywać istniejące struktury, a jeśli – w efekcie przewrotów i wojen – nie ma ich, trzeba próbować je odbudowywać na starych zasadach.

W rozważaniach neokonserwatystów zachowawczość dość często idzie w parze ze **wspólnotowością**. Proces, który należy zachować, nie dotyczy bowiem wyłącznie jednostki, ale całego jej społecznego środowiska:

((Roger Scruton

Co znaczy konserwatyzm

Konserwatyzm wyrasta bezpośrednio z poczucia, że przynależymy do jakiegoś ciągłego, zastanego porządku społecznego i że fakt ten w bardzo znaczącym stopniu przesądza o naszych zachowaniach.

Źródło: Roger Scruton, *Co znaczy konserwatyzm*, tłum. T. Bieroń.

Takie podejście narzuca człowiekowi pewne powinności wobec wspólnoty i zadaniem państwa jest te powinności egzekwować.

((Roger Scruton

Co znaczy konserwatyzm

Konserwatyzm zakłada istnienie organizmu społecznego.

Konserwatywny program polityczny dąży do podtrzymania życia tego organizmu, w zdrowiu i chorobie, w okresie zmian i rozkładu.

[...] Każde społeczeństwo winno opierać się na szacunku do porządku, który współtworzą, oraz do siebie samych jako współtworzących ten porządek.

Źródło: Roger Scruton, *Co znaczy konserwatyzm*, tłum. T. Bieroń.

Wspólnota grupa oddziałujących ze sobą organizmów żywych współdzielących zaludnione środowisko; społeczna jednostka organizmów ludzkich, które podzielają wspólne wartości.

Z samej więc idei społeczeństwa jako organizmu neokonserwatyści dedukują szereg fundamentalnych wartości, takich jak szacunek, lojalność czy patriotyzm.

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Zadaniem państwa jest aktywne krzewienie tych wartości poprzez inwestowanie w miejsca pamięci, [martyrologii](#), określoną edukację itd. W ujęciu Scrutona częścią tej wspólnoty są także zmarli. Podatek, jaki płacimy na rzecz państwa, winien więc być dysponowany także na rzecz zmarłych, na przykład pod postacią opieki nad cmentarzami. Neokonserwatyści dowodzą, że ideologia liberalna, krzewiąc indywidualizm i racjonalizm, podkopuje naturalne więzi społeczne, prowadząc do egoizmu i kryzysu zaufania. Wszystko to musi prędzej czy później odbić się także na gospodarce.

Michael Oakeshott

1

Michael Oakeshott (1901–1990)

Angielski filozof zajmujący się zagadnieniami z obszaru historii, polityki, religii, estetyki i edukacji, uważany za jednego z najbardziej niezależnych i oryginalnych myślicieli naszych czasów, zaliczany do ruchu neokonserwatywnego. Studiował historię na Uniwersytecie Cambridge, następnie także teologię w Tubingen i Marburgu. W 1925 r. rozpoczął pracę w charakterze wykładowcy historii w Caius College, wchodzącym w skład Uniwersytetu Cambridge. Podczas wojny mimo pacyfistycznych przekonań zaciągnął się do wywiadu wojskowego. Po demobilizacji powrócił do poprzednich zajęć, by po dwóch latach przenieść się do London School of Economics w charakterze wykładowcy politologii. Na emeryturę przeszedł w 1969 r., częściowo w związku z rewoltą studencką późnych lat sześćdziesiątych, której stanowczo nie pochwalał. Na emeryturze kontynuował pracę pisarską.

Za jego najważniejsze prace uważa się: *Experience and its Modes* (1933), *Rationalism in Politics and Other Essays* (1962), *O postępowaniu człowieka* (1975), *Voice of Liberal Learning* (2000).

2

W odróżnieniu od Scrutona i wielu innych neokonserwatystów Oakeshott nie forsował idei wspólnoty jako wartości nadrzędnej. Pokazywał natomiast, że w historii Europy ścierają się dwa modele państwa: jeden (*societas*) – nastawiony na kooperację samodzielnych jednostek realizujących swoje partykularne cele, i drugi (*universitas*) – jako rodzaj wspólnego przedsięwzięcia nastawionego na realizację określonych wartości. Pewne cele można bowiem uzyskać jedynie przez kooperację. Model swobodnego zrzeszenia obywateli, bez wspólnego celu (*societas*), ma długą tradycję – jest więc sam w sobie konserwatywnie usprawiedliwiony. Z każdym z tych modeli wiążą się jednak pewne wartości realizujące się na zasadzie długiego trwania. Neokonserwatyzm zarzuca liberalizmowi i lewicy, że myślą o społeczeństwie za pomocą abstrakcyjnych racjonalnych narzędzi – w ten sposób przechodzimy do **krytyki racjonalizmu**.

3

Według Oakeshotta, rzeczywistość społeczna stanowi całość zbyt skomplikowaną, by ją objąć ludzkim rozumem, postawić trafną diagnozę jakiegoś problemu, a następnie ustalić i wdrożyć adekwatną metodę jego rozwiązania. Jest to myślenie utopijne. Jego zdaniem, polityka ma pełnić funkcję służebną wobec rzeczywistości, pielęgnować ją, a nie kreować. Wszelkie radykalne reformy generują fundamentalizm.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wielu innych myślicieli, idąc tym tropem, dowodziło, że nie da się oprzeć ładu społecznego, gospodarczego i politycznego na samym tylko rozumie. Kapitalizm, oparty na nietrwałych i niedających się wywieść racjonalnie wartościach moralnych, prowadzi do nieuchronnych sprzeczności.

McDonald's to amerykańska spółka publiczna, której zarzuca się wykorzystywanie pracy dzieci oraz wyzysk pracowników w zakładach dostawczych.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Daniel Bell

“ **Kulturowe sprzeczności kapitalizmu**

To odejście od **purytanizmu** i protestanckiej **etyki** powoduje oczywiście, że kapitalizm pozbawiony jest jakiejkolwiek etyki moralnej czy transcendentальной. Podkreśla ono ponadto nie tylko rozdział pomiędzy normami kultury a normami struktury społecznej, ale również niespotykaną sprzeczność w ramach samej tej struktury. Z jednej strony bowiem, korporacja gospodarcza pragnie, by jednostka ludzka pracowała ciężko, pilnowała swojej kariery i godziła się na opóźnione jej wynagrodzenie – czyli żeby była, mówiąc bez osłonek, człowiekiem organizacji (gospodarczej). Ale równocześnie ta sama korporacja w swych produktach i w swej reklamie forsuje przyjemność, nieustanną uciechę, relaks i dezynwolturę. Należy więc być „napiętym” w dzień i „rozluźnionym” wieczorem. Oto jest samospełnienie i samorealizacja!

Źródło: Daniel Bell, *Kulturowe sprzeczności kapitalizmu*, tłum. W. Zujewicz.

Daniel Bell

Daniel Bell (1919–2011) – amerykański socjolog i filozof polityczny, uważany za jednego z ważniejszych teoretyków amerykańskiego neokonserwatyzmu. Pochodził z nowojorskiej żydowskiej rodziny, studiował socjologię na City College of New York oraz na Uniwersytecie Columbia. Po studiach parał się przede wszystkim dziennikarstwem. W 1960 r. opublikował swoją pierwszą większą książkę, *The End of Ideology*, za którą (a także z tytułu dorobku publicystycznego) uhonorowany został przez Uniwersytet Columbia doktoratem z zakresu socjologii. Od tego czasu, kontynuując karierę dziennikarską, wykładał także na kilkunastu prestiżowych amerykańskich uczelniach. Dwie z jego książek – wspomniana wyżej oraz *Kulturowe sprzeczności kapitalizmu* (1976) – zaliczone zostały przez magazyn „Time” do 100 najważniejszych książek drugiej połowy XX w.

Za ważne jego dzieło uznaje się także *Nadejście społeczeństwa postindustrialnego. Próba prognozowania społecznego* (1973).

Graffiti *Imigracja*.

Diagnozy Bella okazały się prorocze, bowiem zdaniem wielu diagnostyków, kryzys w 2008 r. miał charakter nie tyle ekonomiczny, co moralny. Właśnie kryzys tradycyjnych wartości wygenerował **patologiczne** zjawiska, które doprowadziły do załamania światowego systemu bankowego. Przywrócenie tych wartości (wywodzących się np. z protestantyzmu) jest, zdaniem Bella, jedynym **remedium**.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Podobnie stanowisko prezentuje Irving Kristol – zdrowe relacje społeczne i zdrowa gospodarka, wymagają fundamentu w postaci wspólnych wartości, których źródło tkwi w religii.

((Irving Kristol

Kryzys duchowy kapitalizmu

Nie można wychować dzieci bez systemu wszechstronnych twierdzeń moralnych, które mogą być dostarczane tylko przez religię – nie znamy żadnego innego źródła moralności. [...] Religia jest absolutnie niezbędna, żeby ludzie współżyli ze sobą harmonijnie i moralnie. [...] Religia udziela odpowiedzi na pytania, na które nie ma odpowiedzi, np. dlaczego miałbym być uczciwy? Racjonalizm nie udziela odpowiedzi na takie pytania.

Źródło: Irving Kristol, *Kryzys duchowy kapitalizmu*.

Ważnym źródłem inspiracji myślicieli takich jak Bell czy Kristol była głośna książka francuskiego arystokraty, socjologa i polityka Alexisa de Tocqueville'a (1805–1859) *O demokracji w Ameryce*, w której wykazywał on, że podstaw sukcesu amerykańskiej demokracji należy upatrywać m.in. w podzielanych przez społeczność amerykańską wspólnych wartościach o charakterze religijnym. Obowiązkiem państwa jest więc, jak rozumują neokonserwatyści, pielęgnowanie tych wartości. Widzimy więc, że według neokonserwatystów, państwo winno interweniować mniej w gospodarkę, a bardziej w styl życia, kulturę, edukację i ogólnie – wartości.

Źródło: domena publiczna.

W podobnym duchu rozumują ci przedstawiciele neokonserwatyizmu amerykańskiego, dla których przedmiotem zachowania jest specyficznie rozumiana amerykańska tradycja wolności. Dowodzą oni zazwyczaj, że wolność, wbrew temu, co głoszą liberaliści, nie jest czymś danym, co każdy człowiek po prostu z urodzenia ma, ale czymś zadany. Wolność, o którą im chodzi, to zatem **wolność pozytywna**, na którą składają się m.in.: dobre wykształcenie, wysokie aspiracje i standardy moralne, a przede wszystkim umiejętność głębokiego myślenia, jeśli ktoś nie umie myśleć krytycznie i głęboko, nigdy nie będzie wolny. Najbardziej znany przedstawiciel tego nurtu, Allan Bloom, autor głośnej pracy *Umysł zamknięty*, wywodzi ten model aż od Platona. Uważa, że państwo należycie troszczące się o swoją przyszłość musi zmusić swoich obywateli do duchowego wysiłku przyswojenia tradycyjnych wartości i modelu życia.

Ponadto Bloom potępiał współczesną kulturę (zarażoną nietzscheanizmem i freudyzmem) za panujące w niej relatywizm i nihilizm. Właśnie taka kultura, w której człowiek przestał nazywać zło złem, a dobro dobrem, wstawiając w to miejsce bełkotliwe deklaracje o wielości wartości, jest odpowiedzialna za demoralizację, brak perspektyw, kryzysy gospodarcze czy zanik głębokich więzi międzyludzkich. Nie odzyska się ich, nie wychowa prawdziwie wolnych ludzi bez zasadniczej ingerencji państwa w proces edukacji i kulturę masową.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o. o, Pixabay, licencja: CC BY-SA 3.0.

Warto podkreślić, że ta ostatnia postać neokonserwatyzmu, jako restytucja wolności negatywnej, jest praktycznie niemożliwa do pogodzenia z jej nurtem czysto zachowawczym i krytykującym racjonalność. Po pierwsze bardzo wyraźnie nobilituje jedną formę istnienia państwa i jeden model człowieczeństwa, bez względu na tradycję, w której się żyje, a po drugie, argumentuje w sposób racjonalny, technikami Sokratesa i Platona. Nie ma więc możliwości, żeby na przykład Oakeshott zaakceptował rozumowanie Blooma i jego mistrza Leo Straussa.

Słownik

autonomia

(gr. *autonomia* — niezależność, samodzielność) samodzielność i niezależność w decydowaniu o sobie; w etyce: niezależność od norm etycznych zewnętrznych, innych niż własne sumienie

(definicja na podstawie słownika PWN)

byt

(prasł. *bytъ* — byt) podstawowa, najogólniejsza kategoria filozoficzna, oznaczająca wszystko to, co istnieje, czyli: wszystkie rzeczy w ogóle lub każdą poszczególną rzecz wyróżnioną ze względu na właściwe jej cechy

etyka

(gr. *ethikos (logos)* – moralność, etyka) nauka o moralności, która jest ogółem ocen i norm moralnych przyjętych w danej zbiorowości społecznej (zbiorowości, klasie lub grupie społecznej, środowisku) w określonej epoce

innowacja

(łac. *innovatio* – odnowienie) wprowadzenie czegoś nowego; też: rzecz nowo wprowadzona

(definicja na podstawie słownika PWN)

konserwatyzm

(łac. *conservare* – dążyć do zachowania, obrony, ocalenia) jeden z najważniejszych nurtów nowożytnej filozofii politycznej. Powstał w XVIII w., główne założenia tego nurtu były kształtowane i rozwijane w XIX w., a także w czasach współczesnych. ; rodzaj postawy przyjmowanej wobec rzeczywistości społeczno-politycznej. Postawa ta jest odbiciem założeń nurtu filozoficznego w praktyce

liberalizm

(łac. *liberalis* – wolnościowy) koncepcja teoretyczna i postawa światopoglądowa oparta na indywidualistycznej koncepcji człowieka i społeczeństwa, głosząca, że wolność i nieskrępowana przymusem politycznym działalność jednostek mają wartość nadrzędną i są najpewniejszym źródłem postępu we wszystkich sferach życia zbiorowego

martyrologia

(gr. *martys* – męczennik, świadek + *logos* – nauka) cierpienie i męczeństwo narodu lub wyznawców jakiejś religii

(definicja na podstawie słownika PWN)

neokonserwatyzm

(gr. *néos* – nowy + łc. *conservare* – dążyć do zachowania, obrony, ocalenia) doktryna społeczna i polityczna nawiązująca do założeń konserwatyzmu XIX w

(definicja na podstawie słownika PWN)

patologia

(gr. *pathos* – cierpienie + *logos* – nauka) nauka o chorobach; stan chorobowy organizmu; nieprawidłowe zjawiska występujące w życiu społecznym

(definicja na podstawie słownika PWN)

purytanizm

(łac. *purus* – czysty) religijno-polityczny ruch reformatorski w XVI i XVII w. w Anglii, dążący do przywrócenia Kościołowi anglikańskiemu czystości doktrynalnej w duchu

kalwinizmu; przesadna surowość zasad moralnych i obyczajów

(definicja na podstawie słownika PWN)

remedium

(łac. *remedium* — lekarstwo, środek zaradczy)

(definicja na podstawie słownika PWN)

wolność pozytywna

„wolność do”, sytuacja, w której możliwościom zewnętrznym odpowiada wewnętrzna zdolność jednostki do realizacji własnego ja i związanych z tym celów; pozytywne ujęcie wolności wyraża myśl, że człowiek nie może być wolny, jeżeli nie będzie dysponował odpowiednimi środkami do samorealizacji

(definicja na podstawie encyklopedii PWN)

Polecenie 1

Odpowiedz na pytanie, w jakich kwestiach różnią się przedstawiciele neokonserwatyzmu?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/Pd7BHVkM7>

Allan Bloom

UMYSŁ ZAMKNIĘTY O tym, jak amerykańskie szkolnictwo wyższe zawiodło demokrację i zubożyło dusze dzisiejszych studentów

(fragment)

Jednym ze sposobów na „otwieranie” młodzieży jest wymóg, by studenci zapisali się na przynajmniej jeden kurs poświęcony jakiejś niezachodniej kulturze. Choć wykładowcami na tych kursach są często prawdziwi uczeni i pasjonaci swej dziedziny, w każdym znanym mi przypadku intencja samego wymogu — w sytuacji, kiedy wiele tak ważnych przedmiotów, jak filozofia i religia, nie jest już obowiązkowych — była demagogiczna. Kursy mają za zadanie wymusić na studentach konstatację, że istnieją inne światopoglądy, a światopogląd zachodni nie jest od nich lepszy. Znów nie liczy się treść, lecz z góry założony morał. Tego rodzaju wymogi stanowią element szerszych dążeń do stworzenia wspólnoty ogólnoswiatowej i wykształcenia członka tej wspólnoty — osoby pozbawionej przesądów. Tymczasem gdyby studentom pozwolono głębiej wniknąć w istotę kultur niezachodnich, stwierdziliby, że każda z nich jest etnocentryczna, każda uważa swój sposób na życie za najlepszy, a wszystkie inne za pośledniejsze. [...] Badania nad kulturami niezachodnimi prowadzą do wniosku, że wynoszenie swego własnego sposobu życia ponad wszystkie inne jest czymś powszechnym, a nawet naturalnym — przeważa zatem postawa dokładnie odwrotna od tej, którą pragnie się wyrobić w studentach. Na uniwersytetach dokonuje się w istocie następującej operacji: stosujemy w praktyce pewien zachodni przesąd — który implicite uważamy za dowód wyższości naszej kultury — i naginamy rzeczywistość innych kultur, aby temu przesądowi podlegały. Naukowe badanie innych kultur jest zjawiskiem niemal

wyłącznie zachodnim, które u swych początków miało za cel poszukiwanie nowych i lepszych sposobów życia, a przynajmniej potwierdzenie nadziei, że nasz sposób życia jest rzeczywiście najlepszy – w żadnej innej kulturze nie istnieje potrzeba takiego potwierdzenia. Jeżeli mamy się czegoś od tych kultur nauczyć, to przede wszystkim powstaje pytanie, czy tego rodzaju badanie naukowe ma sens. Konsekwencja nakazywałaby nauczycielom otwartość, by uszanowali etnocentryzm i zamknięcie, które znajdują w całym świecie niezachodnim. Tymczasem, podważając etnocentryzm, w istocie mimowolnie stwierdzają wyższość swej postawy naukowej oraz niższość kultur, które tej postawy nie uznają. Profesorowie ci zarazem potwierdzają i negują wartość uprawianej przez siebie nauki. Stają przed tym samym problemem co Pascal: przed problemem sprzeczności rozumu i objawienia, lecz brak im intelektualnego samozaparcia, które kazało francuskiemu myślicielowi odrzucić naukę na rzecz wiary.

Przyczyny niezachodniego zamknięcia czy etnocentryzmu są oczywiste. Ludzie muszą kochać i być wierni swej rodzinie i swemu narodowi, aby nie doszło do ich rozpadu. Muszą uważać to, co mają, za dobre, aby byli z tego zadowoleni. Ojciec musi woleć swoje dziecko od innych dzieci, obywatel musi woleć swój kraj od innych krajów. Dlatego powstają mity – aby uzasadnić te preferencje. Człowiek potrzebuje swojego miejsca oraz poglądów, które odegrają rolę punktów orientacyjnych. To mają na myśli wszyscy ci, którzy mówią o potrzebie zakorzenienia. Problem stosunków z obcymi jest drugorzędny, a niekiedy stoi w sprzeczności z posiadaniem własnego kręgu, własnego narodu, kultury, sposobu życia. Całkowite zamknięcie nie jest zdrowe ani dla jednostki, ani dla narodu, lecz całkowite otwarcie nieuchronnie prowadzi do rozkładu. Silne utożsamienie tego, co dobre, z tym, co własne, odmowa ich rozróżnienia, wizja kosmosu, w którym dany naród zajmuje szczególne miejsce – wydaje się, że nie może istnieć kultura, która nie spełnia tych warunków. Taki płynie faktyczny wniosek z proponowanych studentom rozważań nad kulturami niezachodnimi. Badania innych kultur popychają studentów ku żarliwemu przywiązaniu do tego, co własne, natomiast odciągają od nauki, która z tego przywiązania wyzwala. Nauka jawi im się teraz jako zagrożenie dla kultury i niebezpieczny preparat o działaniu wykorzeniającym. Studenci błakają się po ziemi niczyjej pomiędzy wartością wiedzy a wartością kultury, gdzie zostali umieszczeni przez nauczycieli, którzy nie potrafią już wskazać im drogi. Pomocy należy szukać gdzie indziej.

Pierwszymi znanymi nam ludźmi, którzy podjęli problem etnocentryzmu, byli filozofowie greccy. Charakterystyczne dla tego nurtu myślowego są takie rozróżnienia, jak dobre-własne, natura-konwencja, sprawiedliwość-prawo. Grecy powiązali dobro z urzeczywistnieniem wszystkich wrodzonych możliwości ludzkich i zdawali sobie sprawę, że niewiele narodów, a być może żaden, nie posiada sposobów, by się o to

urzeczywistnienie pokusić. Filozofowie greccy otworzyli się na dobro. Posługiwali się dobrem, które nie było ich własnością, do oceny siebie samych. Były to niebezpieczne igraszki, ponieważ nadwątlały więzy z tym, co własne, i osłabiały ich naród, jak również narażały ich na gniew rodziny, przyjaciół i rodaków. W życiu ludzkim pojawiło się nieusuwalne napięcie: pomiędzy wiernością wobec swoich a dążeniem do dobra. Jednakże świadomość samoistnego dobra i pragnienie jego posiadania są bezcennym osiągnięciem cywilizacyjnym. Taki jest, w moim rozumieniu, istotny problem otwartości (bo jest też wiele innych, mało istotnych). Aby być w pełni człowiekiem, nie można się zadowalać tym, co daje nam kultura. To miał na myśli Platon, kiedy ukazał nas w *Państwie* jako więźniów zamkniętych w jaskini. Kultura jest jaskinią. Platon nie sugerował, byśmy rozglądnęli się po innych kulturach, aby przezwyciężyć ograniczenia jaskini. Normą, według której oceniamy nasze życie i życie narodów, winna być natura. Stąd też najważniejszą nauką o człowieku jest filozofia, nie zaś historia czy antropologia. Jeżeli nasi wychowawcy są tacy pewni, iż jedyną ucieczką od ograniczeń naszego miejsca i czasu jest badanie innych kultur, to tylko dzięki dogmatycznemu przekonaniu, że myśl jest kształtowana wyłącznie przez kulturę, że nie istnieje natura. Historię i antropologię Grecy uważali za nauki pożyteczne tylko o tyle, o ile pozwalają się dowiedzieć, jakie w przeszłości inne narody poczyniły odkrycia w dziedzinie natury. Zadaniem historyków i antropologów była weryfikacja utartych opinii, jak to czynił Sokrates z jednostkami, a następnie wzniesienie się ponad nie. Naukowcy ci przewyższali badanych przez siebie ludzi, ponieważ dostrzegali problemy, na które inni woleli być ślepi, oraz dążyli do rozwiązania tych problemów. Pragnęli zyskać możliwość oceny siebie i innych. Ten punkt widzenia — a szczególnie potrzeba poznania natury, aby uzyskać jakąś normę — leży u podstaw naszych nauk humanistycznych, czy się to humanistom podoba czy nie, a jednocześnie tłumaczy dwuznaczności i sprzeczności, na które wskazywałem. Pragnie się z nas uczynić wytwory kultury za pomocą narzędzi, które zostały wymyślone po to, by nas od kultury wyzwolić. Otwartość była niegdyś cnotą, która pozwalała na poszukiwanie dobra za pomocą rozumu. Dziś oznacza akceptowanie wszystkiego i negowanie władzy umysłu. Niczym nie ograniczone i bezmyślne uprawianie otwartości, nie poparte świadomością celu, którym jest poznanie natury, oraz świadomością nieuchronnych problemów politycznych, społecznych i kulturowych, jakie się z tym celem wiążą, pozbawiło otwartość jakiegokolwiek znaczenia. Relatywizm kulturowy niszczy zarówno podmiotowość, jak i samoistne dobro. Największym wyróżnikiem Zachodu jest nauka, zwłaszcza rozumiana jako dążenie do poznania natury, i wynikające z tego podważenie konwencji — czyli kultury, bądź też Zachodu rozumianego jako kultura — na rzecz tego, co jest dostępne wszystkim ludziom jako ludziom za pośrednictwem wspólnej i wyróżniającej człowieka władzy: rozumu. Współczesne próby zrozumienia kondycji ludzkiej przez naukę —

relatywizm kulturowy, historyzm, oddzielenie faktów od wartości — są samobójstwem nauki. Niepodzielnie panuje kultura, a stąd zamknięcie. Tym, czego uczymy, jest otwarcie na zamknięcie.

Relatywizm kulturowy przewyciężył imperializm intelektualny Zachodu, czyli jego roszczenia do uniwersalizmu — Zachód stał się kulturą jak każda inna. W republice kultur panuje równość. Na nieszczęście jednak kulturę Zachodu określa potrzeba uzasadnienia samej siebie czy swych wartości, potrzeba poznania natury, potrzeba filozofii i nauki. Jeżeli zostanie tego pozbawiona, upadnie. Stany Zjednoczone należą do największych i najbardziej radykalnych osiągnięć rozumowego dążenia do dobrego życia zgodnego z naturą. Państwo to zbudowano według rozumowych zasad naturalnego uprawnienia, które wiążą ze sobą dobro i podmiotowość. Inaczej mówiąc, powstały tutaj ustrój obiecuje niczym nie skrzepowaną wolność myślenia — nie wolność totalną, lecz wolność myślenia, która jest podstawowa i dopiero z niej wypływają inne swobody. Aby jej w niczym nie uszczuplać, toleruje się również znaczne odchylenia.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Odpowiedz na pytanie, dlaczego cechą myślenia neokonserwatywnego jest nacisk na wspólnotowość oraz krytyka autonomii i indywidualizmu?

Film

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D14hG03jH>

Film edukacyjny. *Konserwatyzm w XX wieku*. Wykłada dr Karolina Wigura-Kuisz.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Konserwatyzm w XX wieku*.

Polecenie 1

Obejrzyj wykład dr Karoliny Wigury i odpowiedz na pytanie: skąd się wzięła idea nacjonalizmu konserwatywnego?

Polecenie 2

Odpowiedz na pytanie, czy Greta Thunberg, działaczka na rzecz klimatu i środowiska, może zostać uznana za konserwatystkę? Uzasadnij krótko swoją wypowiedź.

Ćwiczenie 1

Zaznacz, kiedy po raz pierwszy pojawiło się pojęcie konserwatyzmu w znaczeniu zachowywania instytucji, prawa i porządku społecznego?

- ☐ W starożytnych Atenach, za czasów Sokratesa.
- ☐ W 1815 w czasie trwania kongresu wiedeńskiego.
- ☐ Po przewrocie majowym Józefa Piłsudskiego w Polsce.
- ☐ Podczas rewolucji francuskiej.

Ćwiczenie 2

Zaznacz, które z poniższych stwierdzeń są prawdziwe, a które fałszywe w odniesieniu do konserwatystów i neokonserwatystów.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Neokonserwatyści sądzą, że gwałtowne eksperymenty społeczne są dobre dla rozwoju społeczeństwa.	☐	☐
Konserwatyści twierdzą, że zastany porządek społeczny determinuje nasze zachowania.	☐	☐
Konserwatyści twierdzą, że najważniejsza jest autonomia jednostki.	☐	☐
Neokonserwatyści krytykują tradycyjne poglądy religijne i postulują agnostycyzm.	☐	☐

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Współczesna filozofia polityki: neokonserwatyzm

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Pojęcie filozofii. Uczeń:

2) wymienia i charakteryzuje ważniejsze dyscypliny filozofii: metafizyka (ontologia), epistemologia, etyka, filozofia przyrody, antropologia filozoficzna, teologia filozoficzna, filozofia piękna i sztuki (estetyka), filozofia polityki;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

2. Dyscypliny filozofii. Uczeń wymienia następujące dyscypliny filozofii oraz określa przedmioty ich badań:

2) dyscypliny szczegółowe – filozofia człowieka (antropologia filozoficzna), filozofia przyrody, filozofia nauki, filozofia kultury, filozofia religii (wraz z teologią filozoficzną), filozofia piękna i sztuki (estetyka filozoficzna), filozofia polityki;

6. Wybrane spory etyczne. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

2) o naturę wartości lub powinności moralnych (relatywizm – absolutyzm lub uniwersalizm, subiektywizm – obiektywizm);

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

3) o naczelnie wartości życia społecznego (liberalizm kulturowy – konserwatyzm);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przedstawia różnice w rozumieniu współczesnego konserwatyzmu;
- charakteryzuje konserwatywne podejście do wspólnotowości;
- analizuje krytykę autonomii i indywidualizmu.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- film;
- audiobook.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi wybranych uczniów o przygotowanie prezentacji na temat poglądów myślicieli przedstawionych w zakładce „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika wyświetla stronę tytułową e-materiału. Następnie prosi wybraną osobę o odczytanie tematu lekcji oraz celów. Wspólne ustalenie kryteriów sukcesu.
2. Dyskusja wprowadzająca. Nauczyciel prosi uczniów, aby przedstawili przygotowane w domach prezentacje. Następnie inicjuje rozmowę na podstawie pytania: Co to znaczy być konserwatywnym?

Faza realizacyjna:

1. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Audiobook”, a następnie odczytuje polecenie: *Dlaczego cechą myślenia neokonserwatywnego jest nacisk na wspólnotowość oraz krytyka autonomii i indywidualizmu?* Uczniowie pracują w parach, analizując treść zadania, dyskutując i zapisując wnioski. Wybrane grupy omawiają swoje rozwiązanie i spostrzeżenia na forum klasy.
2. **Praca z drugim multimedium.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Film”. Każdy uczeń pracuje indywidualnie, samodzielnie przygotowując odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie wybrani lub chętni uczniowie odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

Faza podsumowująca:

1. Na koniec zajęć nauczyciel raz jeszcze wyświetla na tablicy interaktywnej lub przy użyciu rzutnika temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. W kontekście wyświetlonych treści prosi uczniów o rozwinięcie zdania: Na dzisiejszych zajęciach nauczyłem się...

Praca domowa:

1. Zaproponuj dwa teksty korespondujące z omawianymi podczas lekcji pojęciami. Przygotuj uzasadnienie swojego wyboru.

Materiały pomocnicze:

- Taraszkiewicz M., *Trendy - uczenie w XXI wieku*, „Internetowy Magazyn CODN” 1 (2005).
- Lipman M., Sharp A., Oscanyan F., *Filozofia w szkole*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 1997.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten

sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.